SETA PERSPEKTİF

SAYI: 89
ŞUBAT 2015

Türkiye'nin "Kalkınmacı Merkez Bankası" İhtiyacı

SADIK ÜNAY

- **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının temel politika amaçları neler olmalıdır?**
- **Neoliberal merkez bankacılığı ve kalkınmacı merkez bankacılığı arasındaki farklar nelerdir?**
- **Kalkınmacı merkez bankacılığı ne tür reformlar gerektirir?**
- **Yükselen piyasalarda merkez bankalarının sorumlulukları nelerdir?**

KÜRESEL KRİZ VE KALKINMACI MERKEZ BANKACILIĞININ YÜKSELİŞİ

Küresel sistemdeki kırılmalar, krizler ve çöküşler yerleşik yönetim anlayışlarını sarsıp yeni yaklaşımların yeşermesi için uygun ortam sağlayan konjonktürlerdir. Popüler tabiriyle "her kriz, dönüşüm için bir fırsattır" aslında. 2008 yılında ABD finans piyasalarında patlak veren ve kısa sürede yaygınlık kazanan küresel ekonomik kriz de dünya ekonomisi üzerinde benzer bir transformasyon etkisi uyandırdı. Krizin derinliği ve yayılma potansiyeli anlaşıldıkça makroekonomik yönetişim ve merkez bankacılığı ile ilgili neoliberal paradigmanın temel varsayımları tartışmaya açıldı. Batılı piyasalardan dünyaya yayılan kriz, bir taraftan hem ulusal otoritelerin hem de IMF gibi uluslararası kuruluşların genişlemeci para ve maliye politikaları izlemelerinin önünü açtı. Diğer taraftan, 1980'li yılların neoliberal devriminden bu yana tabu olarak görülen uluslararası finans hareketleri üzerindeki vergilendirme ya da kısıtlama tedbirleri ciddi ciddi tartışılmaya başlandı. Bunlara ek olarak G20 gibi küresel yönetişim platformları daha katılımcı bir formda revize edilerek özellikle yükselen güçlerin sahiplenecekleri bir küresel karar alma yapısı oluşturulmaya çalışıldı.

Ulusal ekonomi yönetimleri ve merkez bankaları açısından bakıldığında küresel krizden alınan kimi politika derslerinin kriz sonrasında finansal regülasyon ve ekonomik büyümenin desteklenmesi gibi alanlarda korunmaya çalışıldığı gözleniyor. Özellikle yükselen ekonomilerin yönetişim yapıları ve merkez bankaları para ve maliye politikalarını tasarlarken oldukça yenilikçi araçlar ve yaklaşımlar geliştirme yoluna gittiler. Bu anlamda "Kalkınmacı Merkez Bankacılığı" olarak adlandırılabilecek ve ekonomik büyümeyi, istihdamı, yatırımı, finansal istikrarı ve yapısal dönüşümü aynı anda önemseyen yeni bir damar ortaya çıkmaya başladı. Krizi nispeten hafif hasarla atlatan kimi ülkelerde ise neoliberal dönemden alışılagelen enflasyon hedeflemesine dayalı ve büyüme, istihdam ve reel ekonomi yansımalarını ikincil önemde gören neoliberal merkez bankacılığı alışkan-

Sadık ÜNAY
Lisans eğitimini (1997) Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde, Yüksek lisans (1999) ve doktorasını (2005) İngiltere'de Manchester Üniversitesi Uluslararası Siyaset Merkezi'nde uluslararası ekonomi politik alanında tamamladı.İngiltere'de Manchester, Birmingham ve Huddersfield Üniversiteleri'nde; Türkiye'de ise Maltepe, Yıldız Teknik ve İstanbul Şehir Üniversiteleri'nde öğretim üyesi olarak uluslararası ilişkiler ve uluslararası ekonomi politik dersleri verdi. Doç. Dr. Ünay uluslararası ekonomi politik, kalkınma siyaseti, dış politika-ekonomi ilişkileri, ekonomik diplomasi ve Ortadoğu ile Doğu Asya ekonomi politiği konularına yoğunlaşmaktadır.

lıklarına geri dönüldü.[1] Monetarist bir ideolojiden beslenen ve özellikle yükselen ekonomilerde büyümeyi frenleyen bu ortodoks yaklaşıma göre, düşük enflasyon hedefi ve fiyat istikrarı sağlandığında makroekonomik istikrar ortamı oluşacak ve diğer makro hedefler de bu ortamda bir şekilde başarılabilecekti. Ne de olsa küresel krizin doğurduğu olağanüstü şartlar atlatılmıştı ve ekonomik yönetişimde paradigma değişikliği macerasına girmeye hiç gerek yoktu.

Aslında krizin ilk evrelerinde Olivier Blanchard gibi IMF'nin önde gelen iktisatçıları dahi merkez bankacılığına baskın neoliberal anlayışı ve özellikle enflasyon hedeflemesine dayalı dar teknik rasyonaliteyi sorgulayan açıklamalar yapıyorlardı.[2] Bu şekilde merkez bankacılığının tek hedefinin enflasyonu kontrol altına almak, tek aracının da faiz hadlerini belirlemek olmadığı yönünde güçlü bir küresel kamuoyu oluşmaya başlamıştı. Pratikte de özellikle önde gelen sanayileşmiş ülkelerdeki Amerikan Merkezi Bankası (FED), Avrupa Merkez Bankası ve Japonya Merkez Bankası gibi kuruluşlar krizden çıkış sürecini hızlandırmak, büyüme ve istihdamı desteklemek ve sosyo-ekonomik sıkıntıları minimize etmek için farklı enstrümanlar kullanarak devreye girdiler. Finansal küreselleşme sürecinin ve gelişmiş piyasalar arasında artan entegrasyonun doğal bir yansıması olarak da önde gelen merkez bankaları, ekonomi yönetim mimarileri içinde "pilot organizasyon" olarak giderek öne çıktılar. Ekonomi bakanlıkları, sanayi-ticaret otoriteleri yanında ekonomik stratejinin hem finansal hem de reel sektörle ilgili en kritik kararlarını alan Merkez Bankaları artık küresel ekonomik kamuoyunun odak noktası haline gelmişlerdi. Küresel piyasalarda artan akışkanlık yanında önde gelen ekonomiler arasında yoğunlaşan kur savaşları ve başta petrol olmak üzere meta fiyatlarındaki istikrarsızlık bu durumu daha da güçlendirdi.

Diğer taraftan, yükselen ekonomilerdeki bazı Merkez Bankaları para ve maliye politikalarına heterodoks sayılabilecek bazı yaklaşımlar uygularken girdikleri küresel kriz ortamında önce istikrarı sağlamakta zorlandılar. Ancak krizin ilk şokunu atlattıktan sonra neoliberal politikalardan sıyrılmak için daha fazla hareket alanına sahip olduklarını görerek daha cesur adımlar attılar. Bu bağlamda öne çıkan Arjantin Merkez Bankası, kısa vadeli sermaye hareketlerini kısıtlamak, ekonomik büyümeyi desteklemek, risk sermayesini özendirmek gibi alanlarda oldukça ciddi kalkınmacı adımlar attı. Krizi izleyen ilk yıllarda daha güçlü regülasyon ve ekonomik büyüme dostu politikalar öneren IMF, krizin şiddeti azalır azalmaz neoliberal standart pakete dönüş yapmak istediğinde Arjantin ve Bangladeş Merkez Bankaları gibi bazı kurumlar burada oluşan sistematik baskılara direndiler. Grabel, bu noktada IMF ile gelişen piyasa ekonomileri arasında ortaya çıkan anlaşmazlığı "üretken tutarsızlık" olarak tanımlamıştır.[3] Gerçekten de özellikle küresel ekonomik sistemde kriz dinamiklerinin egemen olduğu dönemlerde gelişen ekonomilerin bu tür "sıradışı" adımlar atmaları ve stratejik regülasyon adımları uygulayarak ayrışmaları kendi rekabet güçlerini arttırmaları açısından şarttır. Yoksa klasik ekonomik liberalizmden bu yana farklı metot ve araçlarla sürdürülen serbest piyasa söylemi, baskın ekonomik güçlerin ve günümüzde küresel finansal dünyadaki elit oyuncuların çıkarlarını her zaman önceler.

EKONOMİK KALKINMANIN BİR AKTÖRÜ OLARAK MERKEZ BANKASI

Küresel ekonomik krize kadar dünyada merkez bankacılığına yönelik geçerli tek paradigma olarak görülen ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) da halen bağlı kalmakta ısrar ettiği neoliberal yaklaşımın temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: 1) Merkez Bankası bağımsızlığı; 2) Enflasyonla mücadele konu-

1. Ilene Grabel, "Productive Incoherence in a Time of Aperture: The IMF and the Resurrection of Capital Controls", Martin Wolfson ve Gerald Epstein (ed.) *The Handbook of the Political Economy of Financial Crises* içinde, (Oxford University Press, Oxford: 2013); Thomas Palley, "Monetary Policy and Central Banking After the Crisis: The Implications of Rethinking Macroeconomic Theory", Martin Wolfson ve Gerald Epstein (ed.) *The Handbook of the Political Economy of Financial Crises* içinde, (Oxford University Press, 2013: Oxford).

2. Olivier Blanchard, "Monetary Policy in the Wake of the Crisis", IMF Macro-Conference, (2011) http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2011/res/pdf/ob2presentation.pdf.

3. Ilene Grabel, 2013, "Productive Incoherence in a Time of Aperture: The IMF and the Resurrection of Capital Controls", Martin Wolfson ve Gerald Epstein (ed.) *The Handbook of the Political Economy of Financial Crises* içinde, (Oxford University Press, Oxford: 2013), s. 563.

suna diğer tüm ekonomik hedefleri dışarıda bırakacak şekilde odaklanma; 3) Para politikası konusunda kredi dağıtımı gibi daha doğrudan finansal teknikler yerine kısa vadeli faiz oranlarını belirleme gibi daha dolaylı teknikleri kullanma eğilimi.[4] Bu önceliklere dilerseniz biraz yakından bakalım:

Merkez bankası bağımsızlığı: Türkiye'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın son zamanlarda TCMB yönetimine yönelik sert eleştirileri vesilesiyle gündeme gelen merkez bankası bağımsızlığı, temelde ekonomi yönetimini siyasi baskılardan arındırma gerekçesine dayalı olarak ortaya atılmıştır. Neoliberal yaklaşımda merkez bankası bağımsızlığı, kurumsal, yönetimsel, finansal ve para politikasına ilişkin kararların siyasi baskılardan uzak biçimde alınıp uygulanması üzerinden tanımlanır. Ancak demokratik yönetimlerde siyasi sorumluluk taşıyan hükümetler ile teknokratik kuruluşlar olan merkez bankaları arasında makroekonomik kararlar açısından "amaç birliği" olması, bağımsızlık meselesinin demokratik açıdan meşru hale getirir.

Merkez bankalarının takip etmekle sorumlu oldukları amaçlar özel yasalarla tanımlanır. Modern merkez bankaları, tarihsel süreç içinde fiyat istikrarını sağlama yanında bulundukları ülkenin ekonomik şartlarına bağlı olarak pek çok makroekonomik hedefi de takip eder hale gelmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında merkez bankalarının "amaç bağımsızlığı" yoktur. Zira demokratik ülkelerde merkez bankalarının meşru görev alanı ve amaçları, ülke ekonomisinin temel ihtiyaçları çerçevesinde siyasi otoriteler tarafından belirlenir ve gerektiğinde değiştirilir. Bu bağlamda siyasilerin meşru politika amaçları konusunda görüş beyan etmeleri, merkez bankası otoritelerini atacakları adımlarda engelleme noktasına ulaşmadıkları sürece, bağımsızlığa müdahale olarak değerlendirilemez.

"Merkez bankası bağımsızlığı" olarak yaygın kullanımda olan "araçsal bağımsızlık", merkez bankalarının yasayla belirlenen hedeflerine ulaşmak için kullanacakları para politikası araçlarını siyasi otoritenin müdahalesi olmadan serbestçe seçip kullanmaları anlamına gelir. Türkiye'deki duruma baktığımız zaman bu araçların seçimi ya da teknik tercihler noktasında TCMB'nin herhangi bir kısıtlama ile karşılaştığını ifade etmek mümkün değildir. Pratikte para politikası ekonomik faaliyetler ve enflasyon üzerindeki etkisini faiz oranları üzerinden gösterdiği için merkez bankaları genelde araç olarak kısa vadeli faiz oranlarını kullanırlar. Diğer bir önemli bağımsızlık unsuru da, merkez bankalarının bütçedeki ya da kamuya ait ekonomik kuruluşlarda edilen zararları ya da açıkları finanse etmeye zorlanmamasıdır. Türkiye'de bu türden bütçe açıklarının ya da görev zararlarının finanse edilmesi dönemi de çok gerilerde kalmıştır ve TCMB'den bu türden bir beklenti yoktur.

Diğer taraftan "finansal bağımsızlık", merkez bankasının yeterli bütçe ve finansal kaynağa sahip olması; bütçe onaylanması sürecinde baskıya uğramaması; kamuya kaynak aktarımına zorlanmaması gibi unsurları içerir. Son olarak, "kurumsal bağımsızlık" merkez bankasındaki üst düzey yöneticilerin atanma ve görevden ayrılma koşullarının siyasi otoritelerin insafına bırakılmayıp kanuni güvence altına alınmasını; toplumla iletişim kanallarının açık olmasını ifade eder.[5]

Yukarıdaki kriterler açısından bakıldığında TCMB'nin araçsal, finansal ve kurumsal açılardan yüksek düzeyde bağımsızlığa sahip olduğu belirtilebilir. Ancak fiyat istikrarını sağlama adına oldukça dar ve neoliberal çerçeveye uygun bir amaç tanımıyla ve araç setiyle yola çıktığı halde özellikle son dönemde enflasyonla mücadele noktasında pek de başarılı olamadığı açıktır. Öngörülen ve gerçekleşen enflasyon oranları arasında bir türlü kapatılamayan makas; kur seviyeleri ile ilgili yanlış tahminler; faiz artırım kararları ile ilgili aceleci ve abartılı adımlar bu alanda kurumsal prestiji erozyona uğratan faktörler olarak karşımızda duruyor. Popüler tartışmaların aksine, bağımsızlık anlamında TCMB'nin Türkiye ile benzer gelişmişlik seviyesindeki ülkelerin merkez bankaları arasında oldukça iyi durumda olduğunu vurgulamalıyız.

4. Ben Bernanke vd., *Inflation Targeting: Lessons from the International Experience*, (Princeton University Press, Princeton, NJ: 1999).

5. Sylvester Eijffinger ve Petra Geraats, "How Transparent are Central Banks", *European Journal of Political Economy*, Cilt. 22, Sayı 1, s. 12.

Enflasyonla mücadele vurgusu: Neoliberal merkez bankacılığı yaklaşımının ikinci temel vurgusu, para politikasının temel önceliğinin mal piyasalarındaki enflasyonla mücadele olmasıdır. Bu bağlamda ekonomik büyümenin sağlanması, istihdamın ve yatırımların arttırılması, sanayileşme politikalarına destek verilmesi, sosyal açıdan önemli sektörlere kredi verilmesi, ya da konut sektöründe balonların önlenmesi gibi öncelikler merkez bankalarının ilgi alanında görülmez. Elbette "enflasyon hedeflemesi" üzerinden yürütülen bu tarz bir para politikası, ekonomik büyüme yerine makroekonomik istikrarı öncelediğinden sanayileşmiş ve olgun ekonomiler için daha uygun bir yaklaşımdır. Gelişmekte olan ekonomilerde bu türden enflasyon-odaklı/neoliberal bir para politikasının ısrarla yürütülmesi, bizim Türkiye'de izlediğimiz türden büyüme endişelerini zaman içinde kaçınılmaz olarak tetikler.

Para politikasında dolaylı araçların kullanılması: Neoliberal yaklaşımın merkez bankalarına çizdiği dar hareket alanının en önemli belirleyicilerinden biri de fiyat istikrarını sağlamak üzere kısa vadeli faiz oranları gibi dolaylı finansal araç ve tekniklerin kullanımıdır. Kalkınma perspektifinden bakıldığında bu kısıt, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayi ve teknoloji politikalarının desteklenmesinde çokça ihtiyaç duyulan düşük faizli kredi kanallarının açılması ya da uluslararası finans hareketlerinin nispeten kontrol edilmesi gibi doğrudan finansal metotları peşinen dışlar. Bu durumda kısa vadeli faiz oranlarına dayalı bir dizi teknik adım üzerinden tasarlanan para politikasının finansal istikrarı sağlama dışında yapısal dönüşüm politikalarını desteklemesi olası değildir.

Buraya kadar sınırları çizilen neoliberal merkez bankacılığı yaklaşımı tarihsel olarak aslında ana akım yaklaşımı değil; tarihsel çizgiden bir sapmayı ifade ediyor. 20. yüzyıl ekonomik tarihine bakıldığında gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan dünyada siyasi otoriteler ile koordinasyon halinde öncelikli sektörlerin desteklenmesi, merkez bankalarının en önemli fonksiyonlarından biri olmuştu. Bu bağlamda küresel kriz öncesi ortodoks yaklaşım haline gelen neoliberal merkez bankacılığı tarihsel akış içerisinde billurlaşan merkez bankacılığı tecrübelerinden bir kopuşu temsil ediyordu.[6] Gerek 1929'da başlayan ve uzunca bir süre dünyayı etkisi altına alan Büyük Buhran'da gerekse İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmiş Batılı ülkelerde merkez bankaları ekonomik toparlanmanın ve yeni kalkınma hareketlerinin önemli aktörleri olarak devreye girdiler. Bu bağlamda örneğin sınai ve tarımsal kalkınma bankalarına sermaye sağladılar; kalkınma projelerine destek olmak üzere avantajlı oranlarda krediler çıkardılar; orta ve uzun vadeli kredilerin özellikle KOBİ'lere ulaşmasını sağlayacak finansman politikalarını destekledilerdi. Alice Amsden, Diğerlerinin Yükselişi (*The Rise of the Rest*) adlı eserinde yirminci yüzyılın ikinci yarısında Doğu Asya'da yeni sanayileşen ülkelerin yapısal dönüşüm başarılarında merkez bankaları tarafından desteklenen uzun vadeli sanayi finansmanı metotlarının önemli bir rol oynadığından bahseder. Amsden'e göre, merkez bankaları ve kamusal finansman kaynakları ile desteklenen özel yatırımlar, hızlı sanayileşme ve teknolojik katma değeri yüksek ürünlere dayalı üretim biçimlerine geçilmesinde hayati rol oynamışlardır. Bu süreçte bazen bütün bir finansal sistem, öncelik verilen üretim sektörlerini sürdürülebilir şekilde fonlamak üzerine yapılandırılmış ve düşük faizlerle sağlanan kalkınma kredileri rekabetçiliği arttırıcı bir unsur olarak kullanılmıştır.[7] Yeni sanayileşen ülkelerin çoğunda merkez bankaları kalkınmacı hükümet politikalarına paralel olarak faiz oranlarını düşük, hatta negatif seviyelerde tutup kurda ani değerlenmeye yol açacak sıcak para hareketlerine ve krizlere karşı ulusal piyasaları korumuşlardır.

ARJANTİN VE BANGLADEŞ'TE KALKINMACI MERKEZ BANKALARI

Daha önce de belirttiğimiz gibi merkez bankacılığına standart neoliberal yaklaşım, enflasyon kontrolü önceliğinin genellikle çatıştığı büyüme, istihdam, finansal istikrar gibi diğer makro hedeflere tercih edilmesi pren-

6. Gerald Epstein, "Central Banks as Agents of Economic Development", Ha-Joon Chang (der.), *Institutional Change and Economic Development*, (United Nations University and Anthem Press, New York:,2007), s. 95-113.

7. Alice Amsden, 2001, *The Rise of 'The Rest'; Challenges to the West from Late-Industrializing Economies*, (Oxford University Press, Oxford: 2001).

sibi üzerine kuruludur. Bu bağlamda 2000'li yılların başında Türkiye ile eşzamanlı olarak yaşadığı ekonomik krizden bu yana makroekonomik yönetişim alanında cesur reform adımları atan Arjantin, merkez bankacılığı anlamında da oldukça farklı bir portre çizmeye başladı. Süreç içinde şekillenen merkez bankacılığı yaklaşımını kurumsallaştırmak amacıyla 2012 yılında Arjantin Parlamentosu tarafından onaylanan yeni bir yasa ile Arjantin Merkez Bankasının görev tanımı yeniden belirlendi. Neoliberal yaklaşıma zıt bir mantıkla kaleme alınan yeni yasa, Arjantin Merkez Bankasının görev tanımı ve amaçlarını finansal istikrar, parasal istikrar, ekonomik büyüme, sosyal adalet ve istihdam politikalarını içine alacak şekilde genişletti.[8] Bu şekilde ekonomik politika yapım ağı içinde sınırlı bir amaç, araçlar seti ve koordinasyon fonksiyonuna sahip olan Arjantin Merkez Bankası daha güçlü bir koordinasyon kurumu haline getirildi. Bu reformun en önemli unsurlarından biri, Arjantin Merkez Bankasına kalkınmacı bir mantıkla uzun-vadeli üretime dönük projeleri finanse eden bankalara fon aktarma yetkisinin verilmiş olmasıydı. Bu yetki ile özellikle imalat sanayiinde fon sıkıntısı çektiklerinden dolayı yatırımlarını büyütemeyen KOBİ'lerin desteklenmesi, tarımdaki girişimlerin büyütülmesi ve uluslararası piyasalara açılmalarının kolaylaştırılması hedeflendi. Tahmin edilebileceği gibi, bu reform yasası neoliberal çevreler tarafından sert bir şekilde eleştirildi ve Arjantin Merkez Bankasının "bağımsızlığını kaybedip hükümetin boyunduruğuna girdiği" yorumları yapıldı.[9] Söz konusu yorumlar Türkiye'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çıkışları üzerine uluslararası çevrelerden verilen tepkilerle benzerlik göstermektedir. Ancak izleyen dönemde sert biçimde eleştirilen Arjantin'de ne iddia edildiği gibi dev bütçe açıkları ortaya çıktı; ne enflasyon fırladı; ne de büyük çaplı sermaye çıkışları yaşandı.

Arjantin'e benzer şekilde Bangladeş'te de Merkez Bankası yasası, ulusal üretim ve istihdamın arttırılması, ülkenin üretken kaynaklarının mobilize edilmesi ve parasal-finansal istikrarın sağlanması gibi geniş bir hedefler silsilesini içerecek şekilde genişletildi.[10] Bu bağlamda Bangladeş Merkez Bankası, bir taraftan finansta katılımcılık programı uygulayarak nüfusun çoğunluğunun bankacılık sistemi ile istihdam, yatırım ve büyüme sağlayıcı ekonomik aktivitelere katılımını sağlamaya çalışıyor diğer taraftan imalat sanayiindeki KOBİ'lere ve küçük çiftçilere özel bankalardan kredi hatları açılmasını destekliyor ve yine mikro-kredi programları düzenleyerek sosyal sorumluluk, kadın ve çevre projelerine destek veriyor.

Arjantin ve Bangladeş örneklerinden görüldüğü gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerin acil kalkınma ve sosyo-ekonomik dönüşüm ihtiyaçları gözönüne alındığında, neoliberal ekonomi politikalarının ve merkez bankacılığı anlayışının çizdiği daraltılmış operasyonel çerçeve çok yetersiz kalıyor. Benzer kalkınmacı merkez bankacılığı örneklerini Brezilya ve Hindistan gibi diğer yükselen ekonomilerden de çıkarmak mümkün. Dolayısıyla, yükselen güçler ve gelişmekte olan ülkeler nezdinde kalkınmacı merkez bankacılığı yaklaşımının giderek ana akım haline gelmekte olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Tarihsel olarak makroekonomik yönetişim alanındaki küresel paradigma kaymalarını kaçıran ya da gecikmeli olarak izleyen Türkiye'nin küresel kriz sonrası merkez bankacılığındaki gelişmeleri izlemekte de biraz gecikmeli pozisyon aldığı gözlemleniyor.

SONUÇ: KALKINMACI MERKEZ BANKACILIĞI TÜRKİYE İÇİN İHTİYAÇTIR

Son günlerde Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası yönetimi arasında özellikle faiz indirme kararları üzerinden açığa çıkan fikir ayrılığının temellerini, "neoliberal ve kalkınmacı merkez bankacılığı" yaklaşımları arasındaki teorik ayrışmaya dayandırmak mümkün. Bu çalışmada ısrarla vurguladığımız gibi küresel ekonomik kriz öncesinde dünyada tek geçer akçe olarak görülen neoliberal merkez bankacılığı yaklaşımı ve onun enflasyon kontrolü

8. BCRA (Banco Central De La Republica Argentina), Second half 2012, *Financial Stability Report*, Buenos Aires: Argentina.

9. *The Economist*, 3 Mart 2012.

10. Bank of Bangladesh, *Developmental Central Banking in Bangladesh, Recent Reforms and Achievements (2009–2012)*, (2012), www.bangladesh-bank.org/pub/special/dcbbd.pdf.

önceliği, kriz sonrasında gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde artan oranda sorgulanıyor. Bu bağlamda Arjantin ve Bangladeş örneklerinde vurgulamaya çalıştığımız üzere özellikle gelişmekte olan ülkelerin kendi sosyal ve ekonomik ihtiyaçları bağlamında şekillenen yeni ve daha geniş kapsamlı merkez bankacılığı çerçeveleri ortaya çıkıyor.

Bildiğimiz gibi küresel ekonomik kriz öncesi ve sonrasında hızlı ve kesintisiz büyüme ivmesi yakalayan Türkiye ekonomisi, özellikle Gezi Parkı Eylemleri ve 17-25 Aralık süreçlerini izleyen dönemde TCMB'nin telaşla yaptığı faiz artırımları sonucu büyüme ivmesini nispeten kaybedip yüzde 3-4 arasında bir büyüme oranına çakılı kaldı. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ısrarla vurgu yaptığı faiz indirimleri, ekonomik dinamizmin yeniden kazanılması ve yatırım-üretim ortamının canlandırılması için hayati bir önem arzediyor. Doğru zamanlama ile yapıldığında bu faiz indirimleri makroekonomik ve finansal istikrar öncelikleri ile de çelişkili değil. Diğer bir açıdan, Erdoğan'ın merkez bankacılığı yaklaşımı yükselen ekonomilerde giderek öne çıkan ve ekonomik büyüme, istihdam, yatırım, rekabetçilik, sosyal adalet gibi konuları da kapsayan yeni nesil merkez bankacılığı anlayışına daha yakın bir yerde duruyor.

Diğer taraftan TCMB yönetimi, kanunundaki "fiyat istikrarını sağlamakla ve bununla çatışmadığı durumlarda büyümeyi gözetmekle" şeklindeki esnek ifadelerden de faydalanarak klasik neoliberal bir pozisyona çakılı olarak kalmayı tercih ediyor. Sözünü ettiğimiz yaklaşım, kendi dar alanında legal sorumluluklarını yerine getirdikten sonra inisiyatif almaktan kaçınan klasik bir bürokratik refleksi yansıtıyor. Gerek Erdem Başçı'nın, gerekse TCMB yönetimindeki değerli ekonomistlerin mesleki ve profesyonel yeterlikleri tartışma götürmez. Ancak Türkiye'nin yükselen piyasa niteliğiyle ve ekonomisindeki yapısal dönüşüm ihtiyaçlarıyla uyumlu bir merkez bankacılığı vizyonuna sahip olmamaları eleştirilebilir. Banka yasası ne olursa olsun, hükümetin büyüme, istihdam ve yatırımları artırma önceliklerine destek verecek koordinasyon görevlerini yapmakta Merkez Bankasının çok daha proaktif ve sorumluluk alan bir tarzda davranabileceği ortada. Buna rağmen neoliberal jargonu harfiyen takip edip kurumun misyonunu "enflasyon kontrolü" ve fiyat istikrarı ile kısıtlamak; bir de öngörülen ve gerçekleşen enflasyon oranlarına, ya da döviz kuru tahminlerine bakıldığında bu noktada dahi başarısız olmak pek kabul edilebilir değil.

Türkiye'nin makroekonomik stratejileri ile uyumlu, büyüme dostu, istihdam dostu, yatırım dostu ve kalkınmacı bir merkez bankacılığı çerçevesine acilen ihtiyacı var. Kamuoyuna yansıyan tartışmaların temel nedeni, siyasi iradenin zihnindeki makroekonomik yönetim felsefesi ile merkez bankası yönetiminin neoliberal yaklaşıma dayalı ve büyük finans çevrelerini önceleyen politika öncelikleri arasındaki makasın giderek açılmış olması. Dolayısıyla geçtiğimiz aylarda Başbakan Davutoğlu tarafından açıklanan yapısal dönüşüm programının önemli finansal ayaklarından biri olan merkez bankası yasasının yeniden ele alınması kaçınılmaz. 7 Haziran seçimlerinden sonra ekonomi yönetiminde gerçekleşmesi muhtemel görülen görev değişimlerinin ardından bu yöndeki gayretlerin sıklaştığını izleyeceğiz. Küresel eğilimler kalkınmacı merkez bankacılığının yeni araçlar ve kurumsal desteklerle güçleneceği yönünde; Türkiye de çok geç kalmadan bu küresel trendi yakalamalı.